

LIBURVAK

JUAN SAN MARTIN: *Escritores euskéricos*. Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca, 1968.

Araubide ta zentzu onez egiñiko liburua, askorentzako ongarrizango dana. Sarritan gertatzen jakuna da, gaurko euskal idazleen barri gitxi edo ezer ez jakitea. Liburu au jatorku utsuna ori betetan. Laureun eta geiago idazleen txartelak agertzen dira bertan: laureun eta amairu kontau dodaz nik. Gure gizaldiagaz jaiorikoak, edo 1940'garren urtetik geroago il direanak. Eztagoz danak or, jakiña. Egilleak berak esaten deusku itzaurrean, seireun inguru izango gareala euskal idazleok, errietako barri-emoteilleak kontuan artu ezkerok.

Euskal idazleen txarteltegi bat egiten asteko saio bat eta besterik eztala, diñousku San Martiñek, baiña ori baiño geiago da liburu au, egia esateko. Bizitza ta egille danen edo beintzat askoren barriak agertzen dira txartel bakoitzean, eta bildur barik artu leike txartel pillo bat ortik idazleen iztegietarako be, kritika-iritziekin ornidu ezkerok pixka bat. Aberatsa da oso, idazle bakoitzak erabili dabezan izengoitiak aitatzean. Baita bibliographia be ondo beteta dator, bakoitzak zer idatzi daben, eta nun.

Ez da sarrera aundia egilleak berak eskeintzen deuskuna, baiña tinkoa ta barri ugari emoten deuskuna bai. Erdera-izkuntzetatik euskeratu diran idazleen izen-lerro luzea dator gero (eun eta geiago), eta erretratutegia gero, azkenengo orrialdietan.

Bateri baiño geiagori etorriko jako euskal idazlea izateko deia, liburu au irakurri ta gero. Euskerea ikasteko gogua be bai, askori.

Euskeraz jakin eta erderaz bakarrik idatzi dabiennen barruari kontuak eskatzeko bidea be izango dala uste dot.

Ez deusku bier txikia egin San Martin adiskide langilleak. Euskal Kulturari be badaki berea emoten Eibarrek, etxurea danez, eta zorionean.

N. A.G.

AITA ONAINDIA: *Larrea eta Karmeldarrak*. Bilbaon: «Gráficas Bilbao». Irarkola-Etxean, 1968.

Ainbat apaingarri jatorrez edertuta agertzen jaku Iagoba Onaindiaren liburu au. *Karmeldarrak Euskalerrian*, *Larrea gizaldiak zear*, *Karmeldarrak Larrea'n Larrea zeru-arnas jarioka*, eta *Larra'ko Karmen'go Ama koroatu nai*. Orrexek dira liburu onen gai-buruak. Kristau-fedearen alde egin deuskue urte askotan Larreako fraideak, euskerearen bidez batez be. Larrako fraideen euskal sermoiak entzunikoa naz gaztetan, eta Larrara bertara joanikoa gurasoekin umetan.

Euskerearen alde egin dabeen komentu guztien artean be, Larrea dogu ospetsuenetariko bat, zalantza barik. Gora Larrako euskal komentua!

Aita Onaindiak Larrako euskal idazleen ganean idatzi deuskun atala irakurri dot batez be atsegiñez. Or dagoz Aita Martin, Zelestino Gorrotxategi, Doroteo, Pio Etxebarria, Gabriel eta Gotzon Jaurigi, Antonio Goiria, Onaindia, eta Lontzi-Abaren bizitza ta euskal-lanen txartelak. Ipolito Larrakoetxea, Anbrosio Abasolo, Isidro Maguna, Segundo, Modesto, Elorrieta, Atutxa, Garate, Luki, Libano, Pedro Mari, Akesolo, Juaristi, Zubizarreta, Borda, Goia, Mitxelena, Batiz eta Etxebarria Aitak be aitutzen dira: aitatu bakarrik, eta ez dira idazle danak aitutzen. Orregaitik, lan egoki bat izango leitza-kela uste dot, batoren batek egingo baleuke Karmeldar euskal idazleen iztegi osotu bat, beste liburu batean, bibliographi zeaztu bategaz, Aita Larrinagak frantziskotarrakin egin eban moduan.

Zenbatgarrena ete-da au *Larrea eta Karmeldarrak* liburu au, Aita Onaindiak argitaratu deuskuzanen artean? Azkenengoa be ez daitela izan ba, Aita Iagoba!

N. A.G.

BASTARRIKA'TAR ISIDOR: *Aditza. Método Nor-Nori-Nork o el secreto del verbo vasco*. Argitaldaria: Lazkao'ko beneditarrak [Gazteizeko E. Montepio Diocesano'n irartua] 1968.

Estibalizeko nagusi dogu Aita Baztarrika-Isidor beneditarra, liburu onen egillea. Lazkaon bizi izan da urte askotan, eta euskera-erakustaille be egin dau bertan. Zipitria-Elbirak emon ebazan ikasaldi batzuk Lazkaon, eta ortik datoz liburu onen oiñarriak.

Orain urte batzuk dirala (sei-zazpi bat bai, gitxienez) artu eban liburu au egiteko asmoa Aita Isidorek. Metodu barri baten beartasuna ikusi eban, aditza erakusten asi zanean, eta Estibalizen egin deusku lan au: Aditza sakon, argi eta errex erakusteko metodo edo irakasbide barria, batez be gaurko gazteai begira egiña dago.

Saiaketa barrizat datorkigu. Aditza euskal metoduz eta ez erdal metoduz ezaltzen saiatu jaku egillea. Bere estruktura, jokabidea ta tankerak aztertu ditu orretarako.

Metodu onen gauza aipagarrien batzuk:

1.º «*Nor-Nori-Nork*» izkiak oiñarri ta ardatz moduan artzen dira (ikusi 11, 41, 52, eta 67'garren orrialdeak).

2.º Bi sailletan emoten dira aditzak: a) *Nordun* aditzak; eta b) *Nor-Nork*dun aditzak (41, 52 orr.).

3.º Beste iru atal nagusi: a) El verbo vasco con *Nori* (67); b) Conjugación compuesta y perifrástica (81); c) Sufijos de declinación del verbo (88).

4.º Paradigma bakoitzak ikaskai bat dakar, azalpen moduan, aditz-tankerak aztertu ta azalduaz, bakoitza bere aldaketakin (44).

5.º Ikaskaietan badira beste puntu barri asko be: aztarketa, azalpen edo iritzi moduan (48,1; 55,1; 60,2; 75,1; 81,2; 88,2-3, eta-bar).

Ondo etorria izan bedi Aita Isidoren *Aditz* liburu au gure ikasle ta ikas-zaleentzako.

N. A.G.

J. A. LOIDI BIZKARRONDO: *Amabost Egun Urgain'en*. (Irudiak Nabaskues'tar Luis). Laugarren aldiz. Arantzazu Argitaldaria, 1968.

Errenderi inguru-aldeko euskeran susterrak deukoza gipuzkoar euskera apainduan idatzi eban Loidik *Amabost Egun Urgain'en*. Euskal Literaturan lenengoz agertu zan polizi-nobelia da berau. 1955'garren urtean agertu zan lenengo aldiz, egillearen kontura, Zarautzeko Itxaropenak irartuta.

Euskal liburuekaz gitxitan izaten dan moduko arrera ona ezagutu eban nobela onek. Agertu ta egun gitxi barru saldu ziran ale danak: milla. Ontzat emon eben iritziemoteilleak, alde guztietatik ondo aztertu ta gero. Euskaltzaindiaren deduzko aipamen bat be irabazita eukan argitaratu aurretik.

Ez zan ori azkena. Emilio Mas sendagilleak argitara emon eban barrero. Bigarren argitaraldi au Irungo «El Bidasoa» astekari zarrean agertu zan, irundar euskera kutsu pixka bategaz apainduta (1958'garren urtean).

Kataluñiarrak etorri ziran gero, euren izkuntzan argitaratzeko baimenak eskatzen. Josep Aguirrek biurtu eban, eta Barzelonako Alberti editoreak argitaratu «Nova Col·lecció Lletres»-en, 61'garren zenbakian.

Prantzesera be itzuli eban Miarritzeko Arburu poliziak. «Le Livre du poche» entzute aundiko sortan argitaratzeko artu-emonetan badabizela badakit, baiña ez da agertu oraindiñoko.

Inglesera eta alemanera itzultzeko baimenak be eskatu ebezan, baiña ez dakit gauza garbirik zelan gelditu ziran orrek itzulpen biok. Alemanian ikasle egoan gipuzkoako abade gazte bat gelditu zan alemanera biurtzeko.

Arantzazuko Argitaldaria emoten deusku laugarren agerraldi au, berreun eta ogeta bost orrialdedun tomo egoki batean. A. Irigarai, E. Mas, J. Alberti eta M. Lekuonaren itzaurreekin.

Gaien arloan bearrezkoa zan gure Literaturari bide barriak zabaltzea, eta gure nobelarien artean polizi-nobela muetakini saiatu zan Loidi. Neurri on bat irabazi eban *Amabost Egun Urgain'en* nobeliak gure Literaturan. Baita egilleak be izen ospetsua euskal idazleen artean. Bibliographi aldetik ikusi dogu zelako zabalera-neurria euki dabean urte gitxien barruan. Polizi-nobelagilleen artean, noraiñoko neurria? Iritzi-emoteilleek berba egin eben ezkerro bere egunean, ez naz orain emen barrero lengoak eta iñorenakin asiko ni, alperrik leitzake ta. Agatha Christie edo Simenon batzuen maillak irabaztea errex izango danik ez dot uste, baiña or dagoz beste idazle asko be, eurekin berdiñean ipinteko iritzi bidean bakoitzarenak zeatz aztertu

ta gero. Wilkinson, Gaboriau, Müllner, Edgar Allan Poe, Dickens, Stahl, Pfundhiller, Dostoievski, W. Collins, Anna Green, Guéroult, Conan Doyle, Goldscheider, Boisgobey, Morrison, Twain, Claretie, Hornung, Rosenkrantz, Childer, Benson, Futrelle, Rinehart, Leblanc, Leroux, Croller, Freeman-Theden, Orczy, Harg, Balmer, Rosner, Mason, Chesterton, Rohmer, Bentley, Buchan, Fletcher, Milne, Sayers, MacDonald, Vallace, Rhode, Biggers, Van Dine, Somers, Queen, King, O'Higgins, Hammett, Frome, Palmer, Beeding, Gardner, Stout, Marquand, Du Maurier, Blake, Seeley, Marsh, Ambler edo Chandler baten inguruetan ikusiko ete-dogu egunen batean Loidi?

Gaiztakerizale baiño on-eragille agertu jakun Loidi bere lenengo polizi-nobela onetan. Orregaitik erabagiten deusku korapilloa mormoraldien aurka erasi-alde bategaz.

Ain berezitasunezko gaiaren jabe egiten dakian idazle bateri eskatuteko eskubidea badeukagula, uste dot, bide orretatik jarraitu dagiala esateko. Onelako nobela batzuk egiteko gairik ezean eztago gaur gure Euskalerrria. Noz bialduko ete-dau egilleak Garaidi (bere buruz eta denporia eruateko ertzaintzan ibiltan dan Garaidi euskalduna) beste amabost bat egunerako Urgainera, edo beste lekuen batera? Hercules Poirot, Anthony Gethryn koronela, Priestley sendagillea, Charlie Chan, Philo Vance, Valkour tenientea, Sam-Spade, Pinkerton jauna, Hildegard Withers, Perry Mason, Nero Wolfe, Moto jauna, Philip Marlowe edo orren antzeko izen ospetsu bat emon artean Garaidiri ez leuke gelditu bear Loidik. Pena artzeko be izango leitzake, aurrera ez baleuke jarraituko.

Bateztu ta bere lekuan ipintea gure neuke liburu onek Euskal Literaturari ekarri deutzazan literaturazko lagun edo personajeak. Euskal Literaturan agertzen diran lagun-izenik berezienakin be iztegi bat egin bearko da egunen batean. Or aitatu bearko dira Peru Abarka, Maisu Jaun eta urrengokoak, uste izan dogun baiño geiago bai. Ez dira azkenengoen artean itzi bearko Loidik asmau ta sortu dabezan batzuk: Garaidi (ertzain moduan bere buruz dabillena), eta Joxe-Joakin ostatu-jabe berbalari ugaria, esaterako, gitxienez gailentzea merezi dabeenak dira. Sikologu argi ta zolia; kontalari atsegiña ta lagun bakoitzari bere antza ta etxura jatorra ateratzen dakiena da Loidi. Personajerik gailenengoen ingurukoak be nabaritzeko taiu bat artzen dabe: Txomin lur-emoteilleak, esaterako, eta beste batzuk.

Arrakasta eta kausitze onakaitik zorionak Loidi adiskideari, eta urrengo libururarte.

N. A.G.

Parnaso Colombiano en Euzkera. Kolonbiar Olerki-Txorta Euzkeraz.
Buenos Aires: EKIN Euskal Argitaldaria, 1968.

Kolonbiako euskotarrak Kolonbiari egiñiko biotz-opari samurra dozu olerki-sorta au. Aita Lino Akesolo, Jon Beistegi, Iñaki Goikoetxea, Sabin Muniategi eta Jagoba Onaindiak egin dabe itzultzea.

Alfredo Gomez Jaime, Leon de Greiff, Cornelio Hispano, Jorge Isaacs eta Luis Carlos López Escauriazaren olerkiak euskeratu dauz Aita Akesolok.

Eduardo Carranza, Eduardo Castillo, eta Julio Floresen itzultzailea Jon Beistegi dogu.

Luis Carlos López Escauriaza, Jose Manuel Marroquin, Rafael Maya eta Epifanio Mejia: I. Goikoetxeak.

Ricardo Nieto, Rafael Pombo, Eduardo Posada, José Rivas Groot, Jose Eustasio Rivera, Héctor Rojas Herazo, Jorge Rojas, José Asunción Silva, Manuel Urive Velázquez eta Luis Vidales: S. Muniategik.

Eta Aita Onaindiak: Octavio Amortegui, Jorge Artel, Porfirio Barba Jacob, Juan José Botero, José Eusebio Caro, Carlos Castro Saavedra, Julio Flores, Gregorio Gutiérrez González, Cornelio Hispano, Luis Carlos López Escauriaza, Roberto Mac Douall, José Asunción Silva, Guillermo Valencia eta Ismael Enrique Arciniegas.

Luzuriagak egiñiko irudiakin apainduta dator, 257 orrialde deuzozan liburu au. Bogotako Euzko Etxearen jabetasunagaz, eta Abrizketaren ardurapean agertu da. Amorrorturen moldiztegian irartu dabe. Irureun ale zenbatu dabeez, eta Kolonbiako Lendakari jaunari eta Paulo VI Aita Santuari eskeiñi deutseez lenengo zerbaki-aleak, jakin dodanez.

Gaiak sortze aldetik aberastasunik ezpadakartso be gure Literatureari itzulpen batek, onek Kolonbiar Olerki-Sorta onek benetan ornitzen dau Euskal Literaturea, eta batez be neurriak zabaldu bai alde askotatik, deduzko bidez kanpoerrietan ospea irabazita.

Euskeraz ezer argitaratzen dan, galdetu eustan adiskide batek denpora asko ez dala Idazleen Batzar Nagusi batean. Aita Onaindia adiskideak orduantxe bialduta neukan eskuetan liburu lirain au, eta erakutsi egin neutsan. Arrituta gelditu zan nere olerkari-adiskidea Kolonbiar Parnasoa euskeraz ikusita. Gitxiagorako be ez da, gure kulturaren barri tutik be eztakientezako.

H. V.B.

Agertu da aspaldi zain geunden liburu hau. Igazko urtetik entzuna bai genituen bere hotsak, eta ikusiko duzutenez asmuetak Txertoa argitaldariaren izenik gabe dator, edo obeto esan, bere orde Edili-renakin. Dena dela, betor orduonean.

Detxepare-ren *Linguae Vasconum primitiae*, lehendabiziko euskerazko liburuaren bederatzigarren argitalpena da. Esateko gutxi dugu, esan diranaz gainera, liburu eta egileari buruzkorik (liburuari bere poesiaren aldetik), argitalpenaz bai ordea. EGAN-en, 1967-ko 1-6 zenbakiaren 134/136 orrialdeetan emanak nituen zortzigarren argitalpenaren berri eta bereizkuntzak. Zortzigarren hori gaztelerazko lehen itzulpenarekin argitaratu zen, baina orain, bederatzigarren hau, gaztelerazkoaz gainera frantsezerako itzulpenarekin. Bata Lino Akesolok gertatua eta bestea René Lafon-ek. Eta badu gainerako bereizitasunik ere: lehendabiziko argitaratzen dela gaur egungo ortografiaz emana. Beraz, orain lasaiago irakurri diteke euskerazko poesiaren muina. Lan hau ere Akesolori zor diogu. Baina hori ezta guztia, zeren horrez gainera Mitxelena-ren hitzaurre bat du sarrera gisa, eta bere erderazko itzulpenak Patxi Altuna eta Miren Intxaustik eginak, espainolera eta frantsezera. Liburuak, azala ere oso apaina du Jose Luis Zumetak zortzi kolorez edertua. Bada berezigarririk aski.

199 orrialde ditu. Donostiako Industrias Gráficas Valverde, S. A.-ak inprimatua da.

Mitxelena, beti bezin jakitun nabari da hitzaurre horretan. Gure maixu ona beti exenplu bikainak emanez. Lehengo zaharrok ahazturik izan ditugula dio, beretan gure ispilua arkitu beharrean: «...ez dezagun lehengo arrietan beretan, bein eta berriro, oztopo egin. Etxepare bat, Etxeberri Sara'ko bat eta orien gisako beste ainbeste eta ainbeste gure artean agertzen baldin badira, oraingo jantziz eta itxuraz noski, ezagutu eta maita ditzagun eta, besterik baiño areago, gure laguntza, ahal dugun neurriko laguntza, izan dezaten; ez gorrotoa baiño okerragoa izan oi den axolakabekeria.»

Lehengoetan ere badela gauza onik? Bai orixe. Askok egia hori ikusi nahi ez badute ere, euskeraren aldetik, hizkuntza bere aberastasunean, batez ere jazkeretan (ez bakarrik joskera, askoren idurizko joskera estua) bada zer ikasirik.

Mitxelena, era horretara, gaurko egoera eta jakerari buruz ari da gehienbat. Etxepare eta bere lana bide, egungoa biharkoari begira jarri nahirik edo. Izan ere, euskaltzalerik gehienok arduratzen gaituan gauza da hau. Ala ere, inguruan izango ditugu hizkuntzak gizar-tearentzat berdina dela era batekoa izan besterakoa izan. Baina

guri amor eman arazi nahirik dabilzatenak beren aldetik amor eman ahal ote dute beste hizkuntza baten aurrean? Zeren, horrela mintzo direnak, gehienak, euskerarik ez dakitenak dira, edo antzar hoién ahotik ari diren txoriburuak. Baina ez daude gertu beren usteetarik burua makurtzeko. Eta hizkuntza ezer balio ez duelarik, bestek utzi eta berek ez ahanzi. Baina, guk: «Aurren aurrenik, abiatu egin bear dugula andik edo emendik, iñorako baldin bagera, lehenbizi edo lehenbizikoaren urrengo zer datorren erabaki arte egonean egon gabe. Onena, beraz, lanean astea genduke zirt edo zart, nork bere deiari erantzunaz, geiegizko buru-austeetan ibilli gabe nola izan bear lukean ezarria belioen zerrenda zeatzak», hitzaurreak ongi dion bezala. Bestela, azken trenak ihes egin ondoren, kitto. Ez euskerarik, ez euskaldun herririk. Hau da, ez Euskal Herririk.

Maiz eraman gaituzte, euskaldunok, ondasun gurariaz, euskera- ren ondamendira. «Aide Nagusiekin batean alde-egin zuen Erdi-aroko epikak, lirikaz ahaztu gabe. Eta gure egunotakoa da izan, dudarik gabe, iñoiz ezagutu dugun aldakuntzarik izugarriena. Orrexegatik jokatu bear genduke, nik uste, iñoiz baiño bortitzago, tradizio-aria ez dedin gure artean eten; ur-aizeen joera lagun ez dugun ezkerok, ez dezagun orain sekula baiño galera galgarriagorik izan.»

Erdi-aro garaian eta errenazimenduaren mugatik mintza zaigun poeta: «Berea ez da, gaiñera, poesia uts-soilla, edertasun billuziaren ispillu izan nai lukeana, baizik eta arrea, loia, giza-gorputz-arimen ondar zikiñak, urre izpiz nahasiak, igeri daramazkien erreka.» Hau da Etxepareren poesia. Gaur ez hain lehengoa, eta bai tarteko olerkari asko baino gaurkoagoa.

Liburuak, azkenean, bibliografia bat dakar. Baina bibliografia horrek hutsune handiak ditu, Mitxelenak berak hitzaurrean aipatzen dituan zenbait lanetik aparte, zortzigarren argitalpenaren sarreran datozenak. Eta, maiz gertatzen zaigun bezala, barkatu ezinezko hutsak, zeren horrelako bibliografia bat irakurtean badirudi arrotz hizkuntzetan bakarrik idatzi dala Etxepare eta bere lanari buruz. Egia izango da, euskalariak, eta ez euskaltzaleak, argitu digutela gehienbat gure literaturaren lehena, baina euskeraz ere izan dire bere emaitzak. Zenbait euskal literaturaren historia sartu direlarik, merezi zuen Orixeren *Euskal-literaturaren atze edo edesti laburra* («Euskal-Esnalea», 17, 1927) hor sartzea. Naizta Etxepareren poesiari, kasik, neurri teknikaren aburu hutsa egin. Bestalde, Etxaideren *Amasei seme Euskalerriko* (Zarautz, 1958) eta aldizkarietan argitara diran zenbait lanek hor zuten beren tokia. Zeren, nornaik galde lezaigu, nun dira euskeraz eman diren berriak? Eta, euskeraz, hor aipatzen diran lan asko baino hobeagoak argitaraturik direla. Lehen urri bagabiltza ere, geran baino pobreago jartzen gaituzte euskeraz gutxi edo batere ira-

kurtzen ez dutenek. Beintzat, beti informazio laburrak datorzkigu euskeraren aldetik.

Oso pozik ikusten dugula argitaraldi hau, batez ere argitaratu dan eran, ez dago esan beharrik. Izan ere, gure argitaratzaileak arduratu behar lirake euskerazko libururik berezienak, egilerik aipagarrienak, lehengoak eta orainagokoak, beti salgai edukitzen. Oraingoak eta datozenak lehengo iturrietarik edango badute, oraina georoi begira jarriaz tradizio zaharrari lotu behar badiote, nahi eta nahiezkoa dugun gauza da. Bestela, gure literaturak nekez izango du jatorriakin lotura.

Zortzigarren argitalpenari EGAN-en egin nion aipamen hartan esaten nuen, Lafittek *Gure Herria*-n idatziari jarraituaz, Adrian Morront-en etxean izan zuen bigarren argitalpena (Detxepareren bigarren agerraldi honetatik ale bat bera ere ez zaigu heldu) xvi-garren mende berean zela uste zala, baina Lafittek berak geroztik egin dituen azterketetatik dakigu Morront-en inprimaria horrek 1604-tik 1630-era iraun zuela. Beraz, honela delarik, xvii-garren mendearan lehen partekoa dugu guregana heldu ez dan bigarren argitalpen hori. Berri hauek ere emanak ditu Anai Berriotxoak *Boletin R.S.V.A.P.* delako aldizkarian, aurtengo lehen zenbakiaren 95-gn. orrialdean.

I. SAN MARTIN.

